

Dziedzina- sztuki muzyczne

Dyscyplina- dyrygentura

Recenzja pracy doktorskiej mgr Magdaleny FILIPSKIEJ sporządzona w związku z przewodem o nadanie stopnia doktora sztuki w dyscyplinie artystycznej dyrygentura, wszczętym w dniu 30 marca 2015 roku przez Radę Wydziału Dyrygentury, Jazzu i Edukacji Muzycznej Akademii Muzycznej imienia Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy.

Zlecniodawca opinii.

Rada Wydziału Dyrygentury, Jazzu i Edukacji Muzycznej , Akademii Muzycznej imienia Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy, Uchwałą nr 4/2015 z dnia 30 marca 2015 roku powołała mnie na recenzenta.

Doktorantka złożyła do recenzji pracę składającą się z dzieła artystycznego zarejestrowanego na płycie CD z koncertu w dniu 20 kwietnia 2016 roku oraz rozprawy teoretycznej będącej opisem dzieła.

Promotorem pracy jest prof. dr hab. Janusz Stanecki.

Przedstawiona dokumentacja została właściwie opracowana pod względem formalnego układu.

Podstawowe dane o doktorantce

Mgr Magdalena Filipka w roku 2010 uzyskała dyplom z wyróżnieniem ukończenia studiów na Wydziale Dyrygentury, Jazzu i Edukacji Muzycznej w bydgoskiej Akademii, w specjalności Prowadzenie zespołów wokalnych i wokально-instrumentalnych, w klasie dyrygowania prof. Janusza Staneckiego.

Swoje umiejętności doskonaliła na licznych kursach, seminariach i warsztatach z zakresu emisji głosu oraz dyrygentury chóralnej. W 2014 ukończyła Podyplomowe Studia Chórmistrzowskie w macierzystej uczelni.

Od 2005 roku współpracuje z żeńską Orkiestrą Mandolinową *Campanella*, dla której dokonuje aranżacji , zajmuje się sprawami organizacyjnymi i występuje w charakterze dyrygenta.

W Akademii Muzycznej imienia Feliksa Nowowiejskiego zatrudniona od roku 2008 początkowo jako akompaniator, następnie instruktor, a od roku 2013 na stanowisku asystenta. Prowadzi

zajęcia z dyrygowania, pracuje jako asystent dyrygenta w Chórze Kameralnym, prowadzi założony przez siebie Żeński Zespół Wokalny *Sigma*, z którym odnosi sukcesy na festiwalach i konkursach chóralnych.

Ocena pracy doktorskiej.

Na pracę doktorską Pani Magdaleny Filipskiej składa się dzieło artystyczne – w postaci płyty CD będącej rejestracją koncertu, który miał miejsce dnia 20 kwietnia 2016r w Katedrze św. Marcina i Mikołaja w Bydgoszczy oraz rozprawy teoretycznej będącej opisem dzieła, zatytułowanej : **„Psalm w twórczości chóralnej Marka Jasińskiego. Implikacje słowno-muzyczne w procesie kształtowania dzieła muzycznego przez dyrygenta”**. Koncert odbył się w ramach Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej poświęconej twórczości Marka Jasińskiego , a zatytułowanej „ Polscy Kompozytorzy Muzyki Chóralnej – Marek Jasiński” zorganizowanej przez Wydział Dyrygentury, Jazzu i Edukacji, Katedra Chóralistyki i Edukacji Muzycznej Akademii Muzycznej w Bydgoszczy. Wykonawcami koncertu byli: Chór Kameralny Akademii Muzycznej w Bydgoszczy, Dawid Kartaszewicz- recytacja, **Magdalena Filipska- dyrygent**.

Na program koncertu złożyło się 9 kompozycji Marka Jasińskiego:

- Alleluja
- Exultate Deo omnis terra(Psalm 81)
- Cantus laudabilis (Psalm116- Laudate Dominum omnes gentes)
- Cantus festivus (Psalm 9- I will praise You Lord)
- Laudes (Psalm 9 - Cantate Domino canticum novum)
- Psalm 88/87 (Domine Deus, salutis meae)
- Jubilate Deo (Psalm 100)
- Cantus finalis (Psalm 148 – Praise the Lord, the Lord from heaven)
- Sing to the Lord, all the world (Psalm 100- Jubilate Deo omnis terra)

Pomiędzy utworami, w wykonaniu aktora Dawida Kartaszewicza mogliśmy usłyszeć komentarz biblijny prezentowanych tekstów oraz polskie tłumaczenia psalmów i fragment wiersza Juliusza Słowackiego (Pośród niesnasków Pan Bóg uderza). Piszący te słowa był obecny na koncercie, co daje możliwość odniesienia się nie tylko do efektu artystycznego wykonania ale i sposobu oddziaływania dyrygentki na zespół i ich wspólnego kreowania nastrojów i emocji.

„ Księga Psalmów odzwierciedla wiarę , uczucia religijne zarówno poszczególnych Hebrajczyków, jak i całego Izraela w chwilach radości i smutku, zwycięstw i klęsk, zwracając się do Boga z pieśnią pochwalną , podziękowaniem za łaski, skargą na niedolę czy z ufną prośbą o wybawienie”. To wypowiedź Ks Tadeusza Brzegowego, biblisty i teologa, którego przytacza doktorantka na str.26 rozprawy teoretycznej. Ze względu na kryteria literackie wśród prezentowanych kompozycji przeważają teksty pochwalne (komp.1-4,7-9), jeden dziękczynny(4) i jeden błagalny(6).

Psalm Marka Jasińskiego to kompozycja wymagająca dla zespołu chóralnego. Charakteryzuje go niejednoznaczność płaszczyzn harmoniczych opartych często na skalach modalnych i tonalności rozszerzonej oraz na wielodźwiękowych strukturach dysonansowych. Duża różnorodność i zmienność środków fakturalnych, od imitacji, poprzez fugato po ostinatowe zwroty rytmiczno-akordowe. Przecistawianie sobie chóru męskiego i żeńskiego/ polichoralność/. Często występująca polirytmia i polimetria symultatywna, skomplikowanie płaszczyzny melodycznej, od chorałowych melizmatów opartych na skalowości modalnej /skala żydowska, skale kościelne/ po zwroty wykorzystujące skoki o dysonansowe interwały trytonu czy septymy, rozległy ambitus poszczególnych głosów stawiają przed wykonawcą najwyższe wymagania wokalne i techniczne. Ponadto zastosowany przez kompozytora tekst oparty na fragmentach Psalmów Dawida, jego zrozumienie, w sposób bezpośredni warunkuje interpretację kompozycji. Co stanowi już wyzwanie w pierwszym rzędzie dla przygotowującego prezentację dyrygenta.

Wymaganiom tym sprostał przygotowany i poprowadzony przez doktorantkę Chór Kameralny Akademii Muzycznej z Bydgoszczy. Jest to zespół złożony z 27 śpiewaczek i 20 śpiewaków. Charakteryzuje go dobra wyrównana emisja, szeroka paleta różnicowania dynamicznego i duża biegłość techniczna. Zdecydowanie mocnymi stronami zespołu są dobrze brzmiące i pewnie śpiewające basy oraz lekkie ale precyzyjne i wdzięczne sopran. Głosom centralnym – altom i tenorom brakuje czasem nośności i rezonansu, przez co niekiedy są słabiej słyszalne w strukturach akordowych. Zespół ma ładne, szlachetne brzmienie, z umiarem wykorzystuje wolumen stosownie do potrzeb, dbając o wyrównane proporcje co ma niebagatelne znaczenie w wykonaniu tych złożonych kompozycji Marka Jasińskiego.

Pierwsza kompozycja **Alleluja** (*chwalcie Jahwe*)- biblijna aklamacja, utrzymana w technice imitacyjnej i metrum 5/8 zabrzmiała pewnie i dostojnie. Dyrygentka, choć oszczędna w gestach, ale bardzo precyzyjnie potrafiła utrzymać wewnętrzną pulsację muzyczną. Zadbana o precyzyjne przeprowadzenie w głosach tematu, budując czytelną narrację polifoniczną. Zadbana również o prawidłową akcentację słowa alleluja- akcent na 3 sylabę- choć wycofanie dynamiczne ostatniej – skutkowało niedostatecznym wybrzmieniem pionów akordowych. Zdecydowanie słowa pochwały należą się basom, realizującym precyzyjnie skomplikowaną pod względem rytmiczno-melodycznym partię, stanowiącą podstawę konstrukcyjną mocnych pionów akordowych. Dobrze zabrzmiała oparta na skali żydowskiej, melizmatyczna część środkowa, choć wśród tenorów zabrakło precyzji w fonacji wysokich dźwięków.

Wykonanie *Psalmu 81 Exultate Deo* (*wychwalaj Boga cała ziemi*) cechuje dobra energia i pełne wysycenie płaszczyzn harmoniczych, dobre proporcje i czysta intonacja. Na uznanie zasługuje bardzo ładne przeprowadzenie przez głosy żeńskie melizmatycznej kantyleny w odcinku *Religioso* . *Quasi organo* . Pewne niedokładności intonacyjne w partii tenorów (t.10, 23-25, czy t.37) szybko uległy zatarciu dzięki bardzo efektownie wykonanej części finałowej kompozycji. Chór Kameralny w sposób bardzo precyzyjny a zarazem płynny zrealizował szybkie, szesnastkowe figury melodyczno-rytmiczne w zmiennym metrum, uzyskując lekkość oraz plastyczność muzycznej narracji i właściwą, przynależną tekstowi radość.

Bardzo subtelnie i niemal mistycznie zabrzmiał **Cantus laudabilis** (*Psalm 116- chwalcie Pana wszystkie narody*). Precyzyjna i plastyczna realizacja planów harmoniczych chóru męskiego i żeńskiego w dynamice piano, sprawiła iż akordy mieniły się niczym ciepłe, pustynne powietrze o poranku. W dalszych taktach, wznoszące zawołania na słowie Laudate , gdzie sopran z dużą swobodą i czystością osiągają wysokie „a-2”, przy klarowności harmonicznego struktur akordowych całego zespołu, nadają temu odcinkowi rzeczowy chwalebny charakter.

Nie dość przekonująco wypada prezentacja kolejnej kompozycji **Cantus festivus** (*Psalm 9 - Chwalę Cię Panie całym sercem, opowiadam wszystkie cudowne Twe dzieła. Cieszyć się będę i radować Tobą*) napisanej w języku angielskim. W moim odczuciu za wolne tempo, zbyt duże legato i brak akcentów spowodowało, że wykonaniu zabrakło energii. Niepewny intonacyjnie pierwszy akord A-dur (alt za nisko) spowodował chwiejność tonacyjną co skutkowało niepewnymi wejściami głosów w dalszych odcinkach (zarówno męskich t.41,53,88 i żeńskich t.58,93). Jednak podkreślić należy, iż przede wszystkim dzięki basom, kompozycja wróciła na swoje tory i zakończyła się w tonacji.

Dużo świeżości i radości wniosło wykonanie następnej kompozycji **Laudes** (*Psalm 97- śpiewajcie Panu pieśń nową ponieważ wspaniałe rzeczy uczynił*). Lekkość i precyzja imitacyjnie pojawiających się zawołań głosów żeńskich i męskich *śpiewajcie Panu* przepełniła świątynię nowym duchem. Pewny gest dyrygentki przełożył się na zmianę postawy wykonawców oraz mimikę ich twarzy. Zmienność nastrojów poszczególnych odcinków -w dynamice piano /misterioso (*quia mirabilia fecit*) t.35-51, w mf /leggiero (*cantate Domino, cantate*), t.52-73/ i w końcu festivo. t.74, Chór Kameralny zrealizował pewnie, przekonująco oddając tekst i dziękczynny charakter kompozycji.

Psalm 88(87) – *Boże moja nadziejo i moja pomocy, do Ciebie wołam za dnia i w nocy* to jedyny w programie utwór o charakterze błagalnym. Kompozycja ciemna i pełna boleści wyrażonej poprzez dysonansowe struktury akordowe, duże kontrasty dynamiczne i zabiegi fakturalne. Chór Kameralny pod ręką dyrygentki przekonująco kreował płaszczyznę muzyczną pod względem emocjonalnym. Pewien niedosyt pozostawia jedynie niezbyt czytelna dykcja, szczególnie we fragmencie „*in die clamavi et nocte coram te*” gdy poszczególne sylaby wyrazów wypowiedane są na przemian przez basy i tenory w dynamice piano w niskim rejestrze.

Ostatnie trzy kompozycje w programie koncertu to powrót do treści o tematyce pochwalnej. **Jubilato Deo** (po łacinie) i **Sing to the Lord** (w j. angielskim) to ten sam tekst Psalmu 100 (*wykrzykujcie na cześć Pana wszystkie ziemie, służcie Panu w radości*). Pomiedzy znalazł się **Cantus finalis Praise the Lord** w j.angielskim(*psalm 148 – Chwalcie Pana z niebios, chwalcie zastępy aniołów, i słońce i księżyc i wszystkie stworzenie, niech imię Pańskie wychwalają*). Świetnie wybrzmiało **Jubilato Deo** – skomplikowany wykonawczo pod względem struktur interwałowych linii melodycznych oraz ciągłej polirytmy i polimetrii. Rodzaj etiudy chóralnej, wykonany z dużą precyzją, kulturą dźwięku i stonowaną dynamiką. Po majestatycznym i dostojnym **Praise the Lord** na zakończenie koncertu zabrzmiał radosny, wykonany bez zarzutu z pełnym przekonaniem psalm **Sing to the Lord all the world**. Co ciekawe, w odróżnieniu od wcześniej prezentowanej łacińskiej wersji tekstowej, dopisuje kompozytor na koniec słowo :gloria -chwala! Słowo to stanowi podstawę konstrukcji ostatniego, motorycznego fragmentu kompozycji, który znakomicie został wykonany przez muzyków.

Podsumowując prezentowane dzieło artystyczne stwierdzam iż, pomimo wskazanych wyżej drobnych potknięć technicznych, które mogą wystąpić podczas koncertu, całość prezentacji oceniam bardzo pozytywnie. Logiczny dobór i układ repertuaru, w połączeniu z fragmentami recytacji, dał słuchaczowi możliwość uczestniczenia w rzeczywistym misterium. Wydarzeniu na dobrym poziomie artystycznym. Doktorantka, mając świetny kontakt z zespołem, pewnie i czytelnie wpływała na kształtowanie oblicza emocjonalnego kompozycji. Gestem dostosowanym do charakteru odcinka potrafiła zainicjować i rozwijać muzyczną narrację, czy to prowadząc miękką i łagodną kantylenę, czy szybko następujące po sobie przebiegi polimetryczne. Umiejętnie też potrafiła wykorzystać walory akustyczne wnętrza, pozwalając by fermaty czy

pauzy dały słuchaczowi odpowiedni czas na przeżycie toczącej się narracji. Wciąż dbając o dobre proporcje i szlachetność brzmienia, kształtowała właściwy wolumen zespołu.

Dzieło artystyczne Magdaleny Filipskiej przyjmuję.

Rozprawa teoretyczna- opis dzieła artystycznego

„Psalm w twórczości chóralnej Marka Jasińskiego. Implikacje słowno-muzyczne w procesie kształtowania dzieła muzycznego przez dyrygenta” - to tytuł dysertacji załączonej jako opis dzieła artystycznego doktorantki. Magdalena Filipka podejmuje w nim teoretyczne rozważania na temat relacji słowno-muzycznych zachodzących w twórczości muzycznej na przestrzeni wieków. Przechodząc od starożytności aż po czasy współczesne, na przykładzie twórczości psalmicznej Marka Jasińskiego podejmuje się próby określenia znaczenia tych związków w procesie kształtowania interpretacji utworu przez dyrygenta. Praca zawiera cztery zasadnicze rozdziały poprzedzone wstępem. W rozdziale pierwszym, w oparciu o bogatą literaturę źródłową wyjaśnia doktorantkę etymologię pojęcia „psalmu”, opisuje zagadnienia związane z pochodzeniem psalmów, ich klasyfikacją, numeracją, symboliką. Interesująco odnosi się również do powstałych na przestrzeni wieków tłumaczeń, w tym również na język polski. W rozdziale drugim, podnosząc kwestie związków słowa z muzyką w ujęciu przekrojowym, przedstawia funkcjonujące na przestrzeni wieków teorie i koncepcje odnoszące się do etycznego oddziaływania muzyki na człowieka. Centralnym punktem rozważań, do których nawiązywać będzie w kolejnych rozdziałach /r.4/ jest, rozwinięta szczególnie w okresie baroku teoria afektów i figur retoryczno-muzycznych. W oparciu o literaturę podaje ich klasyfikacje i szczegółowy opis realizacji. Rozdział trzeci - to interesująca prezentacja inspiracji polskich współczesnych kompozytorów muzyki chóralnej tekstami psalmów. W swoim subiektywnym wyborze, jak pisze doktorantka na stronie 63, cyt.: „...chciałabym przybliżyć twórczość najważniejszych, moim zdaniem, przedstawicieli polskiej muzyki chóralnej XX i XXI wieku, uwzględniając ich utwory a cappella oparte na tekstach psalmów”. Interesującą listę 52 nazwisk otwiera Feliks Nowowiejski (1877-1946) a zamyka kompozytor pokolenia urodzonych w latach 80 -ch XX wieku: Andrzej Bielerzewski (1988). Ciekawe zestawienie wszystkich utworów omawianych kompozytorów, przedstawia opracowana na podstawie danych zawartych na oficjalnych stronach kompozytorów, tabela /Aneks 3/. Rozdział czwarty zawiera : cyt. „...własną, autorską interpretację Psalmów Marka Jasińskiego w kontekście zachodzących w nich implikacji słowno-muzycznych” /str.6 -wstęp/. Doktorantka opisuje każdy utwór wg schematu: data powstania, obsada wykonawcza/iłość głosów w chórze/, wydawnictwo, czas trwania. Przedstawia wykorzystane przez kompozytora w języku oryginalnym teksty psalmów / bądź ich fragmenty/ oraz ich tłumaczenie wg przekładu biblijnego. Proponuje podział formalny utworu, dokonuje szczegółowej analizy warstwy słowno-muzycznej każdej wykonanej kompozycji wskazując, jakie jej zdaniem, znane z tradycji, a przedstawione w rodz.2 figury retoryczno- muzyczne zastosował kompozytor. Szacunek budzi drobiazgowość dokonanej pracy badawczej. Analiza utworów takt po takcie przynosi szczegółowo opisane przykłady nagromadzenia wspomnianych figur we wszystkich kompozycjach. W podsumowaniu, na str.136 doktorantka stwierdza, cyt.: „ W Psalmach Marka Jasińskiego zauważyć możemy figury retoryczno-muzyczne z zakresu wszystkich grup: technika imitacyjna, środki kompozytorskie, powtórzeniowe, kształtowanie brzmienia i traktowanie dysonansów, emfaticzne, naśladowcze oraz uzupełniające. W omawianych utworach

kompozytor nie zastosował figur związanych z naruszeniem skali głosu, oznaczających wykroczenie poza jego dolną lub górną granicę- hyperbola oraz parabola". W zakończeniu na stronie 137 czytamy, cyt.: „Zadaniem każdego artysty jest poszukiwanie indywidualnej interpretacji dzieła muzycznego. Szukając odpowiedzi na nurtujące mnie fundamentalne pytanie związane z implikacjami słowno- muzycznymi w twórczości Marka Jasińskiego, starałam się wyznaczyć własny punkt widzenia, który doprowadził mnie do omówionych działań twórczych". Stwierdzić należy, że cel swój doktorantka osiągnęła. Konfrontacja realizacji artystycznej nagrania z jego teoretycznym opisem pozwala spojrzeć na nowo na kompozycje Marka Jasińskiego. Zobaczyć to czego w nich wcześniej nie widzieliśmy, a co najistotniejsze ujrzyć to „oczami doktorantki". Mnie to spojrzenie przekonuje.

Przedstawiona praca pisemna nie budzi zastrzeżeń pod względem poprawności językowej oraz spełnia wszystkie wymagania metodologiczne i edycyjne. Pracę dopełnia bogata bibliografia problematyki, liczne tabele oraz cztery aneksy .

podsumowanie

Bogata i niezwykle wartościowa twórczość chóralna Marka Jasińskiego jest wciąż obecna w życiu muzycznym Polski. Jego kompozycje znajdują się w repertuarach wielu chórów, także Psalm¹. Jednakże prezentowane powyżej wykonanie na koncercie monograficznym 9 psalmów kompozytora jest dziełem nowatorskim i oryginalnym. Wysoki poziom wykonania dowodzi kompetencji i umiejętności artystycznych doktorantki, jej wrażliwości i kreatywności. Dołączony do dzieła opis pozwala jednoznacznie stwierdzić, iż mgr Magdalena Filipowska wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną pozwalającą na samodzielne prowadzenie działalności artystycznej. Ponadto jest osobowością twórczą i poszukującą. Prezentowane dzieło wnosi twórczy wkład w rozwój dyscypliny dyrygentura.

KONKLUZJA

W oparciu o dokonaną ocenę przedstawionej do recenzji pracy doktorskiej Pani mgr Magdaleny Filipowskiej na temat „***Psalm w twórczości Chóralnej Marka Jasińskiego. Implikacje słowno-muzyczne w procesie kształtowania dzieła muzycznego przez dyrygenta***", składającej się z dzieła artystycznego zarejestrowanego na nośniku elektronicznym oraz jego opisu, stanowiącej łącznie pracę o powyższym tytule stwierdzam, iż praca doktorska spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim zawarte w Ustawie z dnia 14 marca 2013 roku (art.13 ust.1) o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

Wnoszę o przyjęcie rozprawy doktorskiej i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Prof. zw. dr hab. Marcin Tomczak

¹ Exultatet Deo, Psalm 100 i Alleluja, znalazły się na płycie wydanej przez Akademicki Chór im prof. Jana Szyrockiego pod kierunkiem Szymona Wyżykowskiego w 2010 roku.(DTS 5.1)